

hermeneutics reveals the variety of possible positions in this discourse. Not only social practices in general, but especially the study of moral practices must move from modeling, which is based on a priori principles, to the study of specific situations and their further typing.

The primary task of applied ethics of educational process is rethinking not on a priori principles, but on the principles of situational analysis of academic values topics. In further ethical researchs should focus on the philosophical principles of academic values, which as it seems most likely to use the discourse of universal values proposed by the tradition of communicative philosophy.

Keywords: moral practices, social practices, applied ethics, constructivism, communicative philosophy, philosophical hermeneutics, values, moral values, academic values.

Бойченко Н. М., кандидат філософських наук, доцент, докторант, Інститут вищої освіти НАПН України (Україна, Київ), n_boychenko@ukr.net

Нравственные практики и методология их теоретического осмысления средствами прикладной этики

Анализируются существующие подходы к осмыслению прикладной этики как теории моральных практик. Современное общество является не просто высоко дифференцированным, но и мультикультурным.

Это вызывает необходимость не просто более или менее централизованного контроля за множественными версиями выполнения социальных функций, но и предоставление широкого пространства для развития разнообразных культурных практик, даже если они придают мозаичный характер социальной структуре. Все это влияет на моральные практики, возникают ли они как необходимое следствие развития любой социальной практики, или как основная причина такого развития. Новые типы деятельности возникают вследствие внутренней детерминации каждой из социальных систем, социальных институтов, социальных структур и т.д., но для того, чтобы они приобрели характер коммуникативной нормы, они должны превратиться в моральную практику.

Рассмотрены основные версии толкования социальных практик: конструктивизм, коммуникативная философия и философская герменевтика. Конструктивизм апеллирует к возможностям исследователя овладеть ситуацией самостоятельно, коммуникативная философия – к процедуре дискурса, а герменевтика раскрывает многообразие возможных позиций в этом дискурсе. Не только социальные практики в целом, но прежде всего исследование моральных практик должно переходить от моделирования процессов, основанном на априорных принципах, к изучению конкретных ситуаций и их дальнейшей типизации.

Первоочередной задачей прикладной этики образовательного процесса является переосмысление не на априорных принципах, а на основе ситуативного анализа практик темы академических ценностей. В дальнейших этических исследованиях следует остановиться на философских основаниях академических ценностей, в качестве которых нам представляется наиболее вероятным использовать дискурс универсальных ценностей, предложенный традицией коммуникативной философии.

Ключевые слова: моральные практики, социальные практики, прикладная этика, конструктивизм, коммуникативная философия, философская герменевтика, ценности, этические ценности, академические ценности.

* * *

УДК 162.5

Бондажевська Л. С.
аспірантка кафедри логіки, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), ludochk@mail@gmail.com

ПОМИЛКИ В АРГУМЕНТАЦІЇ ЯК ЕВРИСТИКИ ТА АРГУМЕНТИ

Сучасні неформальні дослідження аргументації значну увагу приділяють визначенню поняття "помилка". Зазвичай помилками називають схеми аргументів, які здаються правильними, хоча не є такими. Проте такий підхід обмежує можливе застосування деяких правдоподібних умовиводів, класифікуючи їх як помилки. Автор звертає увагу на те, що окремі неправильні схеми аргументації можуть бути корисними у діалозі як евристики та аргументи, зокрема "поспішне узагальнення", "багато запитань" та інші. Недедуктивні умовиводи можуть бути ефективними у ситуаціях з неповним знанням. Розглядається концепція помилок як неправильних продуктивностей пізнавальних здатностей людини. Для підтвердження своїх думок автор спирається на роботи Дж. Вудса, Д. Волтона та інших представників неформальної логіки та теорії аргументації. Пропонується для кращого розуміння помилок в аргументації враховувати контекст діалогу та мету його учасників.

Ключові слова: аргументація, аргумент, евристика, неправильний аргумент, помилка, Дж. Вудс, Д. Волтон.

Проблема визначення помилок в аргументації традиційно розглядається через наведення прикладів

порушення законів логіки чи правил ведення суперечки. Таке витлумачення широко висвітлюється у зарубіжних та вітчизняних підручниках з логіки. Проте такий підхід дещо обмежує потенціал використання деяких схем умовиводів, які зазвичай визначаються як помилки, наприклад, "поспішне узагальнення" та "аргумент до авторитету", "після цього отже з цієї причини" та інші. Основний перелік помилок, які можуть мати місце у процесі аргументації є прикладом того, як людина може порушувати закони логіки та спілкування. Разом із тим, форми міркування, які є характерними для неправильних аргументацій, виникають завдяки інтуїтивному сприйняттю дійсності. Проблема визначення помилок розглядається у неформальних підходах до аргументації, зокрема у працях таких дослідників як Дж. Вудс (J. Woods), Д. Волтон (D. Walton), Ч. Гемблін (Ch. Hamblin), Р. Гроотендорст (R. Grootendorst), Ф. ван Еемерен (F. Van Eemeren) та багато інших.

Мета цієї статті – показати яким чином схеми аргументів, які вважаються помилками в аргументації можуть бути корисними.

Останні 20 років дослідження у галузі аргументації сформуvalи тенденцію до об'єднання різних підходів. Так, наприклад, представники прагма-діалектичного підходу висловлюють ідею необхідності "стратегічного маневрування у діалозі", який можна порівняти з концепцією діалектичних зсувів, висловлену Д. Волтоном (зокрема і у праці "Типи діалогів, діалектичні зсуви та помилки") [5]. Можливо це відбувається тому, що попередня стратегія опису помилкових аргументів та створення нормативної ідеї суперечки виявилась нездійсненою. Визначити усі можливі способи неправильно побудувати міркування неможливо, так само як і запропонувати усі можливі схеми правильних міркувань. Людське мислення є багатовимірним та складним процесом. У теорії аргументації гостро стоїть питання визначення достатності засновків на підтримку висновку. У випадку з дедуктивними міркуваннями ситуація є здебільшого однозначною та зрозумілою. Проте значну частину знань та переконань людина отримує в результаті застосування недедуктивних міркувань, висновки яких є ймовірнісними. Аргументація, незалежно від форми та мети, є способом побудови обґрунтування прийнятності деякої тези, за рахунок наведення тверджень (засновків) на її підтвердження. В такому разі одна і та ж аргументація, побудована не за дедуктивним зразком, може мати різну ступінь переконливості, і, відповідно, може бути ефективною чи неефективною. Разом із тим, деякі схеми умовиводів, які з точки зору логіки не відповідають критеріям правильності, можуть бути переконливими і мати позитивний вплив на сприйняття інформації. Дж. Вудс пропонує розглядати аргументи аргументацію двох видів: переконання та інформування. Специфіка кожного виду скеровує визначення помилок, прийнятних аргументів, правил побудови аргументації та ведення діалогу. Подібний розподіл значною мірою пояснює той факт, чому критична дискусія, як форма побудови переконання, не набула широкого застосування. В залежності від мети діалогу може бути змінена процедура обґрунтування. Критична дискусія

спрямована лише на переконання та усунення розходження в думках, тому основна увага приділяється переконливості та прийнятності аргументів, крім того, це лише один з прикладів аргументації–переконання. Критерії прийнятності аргументів є досить жорсткими і виключають деякі схеми умовиводів, які є переконливими. Таким чином, було виявлено той факт, що помилки в аргументації аналізувались у прагмадіалектиці обмежено, лише в контексті одного з видів діалогу.

На перший план виходить проблема визначення аргументації та аргументу як її складового елемента. У невеличкій праці “Визначення терміну “аргумент” [1], її автор акцентує увагу на тому, що аргументації мають поділятися на 2 види залежно від цілей. Якщо дехто висуває аргумент, це свідчить про наявність наміру обґрунтувати тезу чи переконати когось [1, с. 193]. В іншому разі ми не можемо стверджувати про наявність аргументу, а лише про існування окремих свідчень, положень, описів стану тощо. Твердження саме по собі, без цілі не може класифікуватись як аргумент доти, поки немає контексту в якому він набуває своєї аргументативної значущості (ефективності, прийнятності, сили), і відповідно, може бути оцінений лише з точки зору логіки як правильний чи неправильний. Висловлення точки зору не обов’язково спричиняє виникнення суперечки, якщо твердження, які було висловлено не суперечать переконанням слухача. Будувати обґрунтування тези можна як для самого себе, так і для іншої особи, і хоча деякі відмінності між цими двома формами будуть, проте незмінними залишаються критерії несуперечливості фактів, що є засновками умовиводів.

Аргументація виникає тоді, коли є ситуація з неповним знанням. Якщо ми маємо справу лише з фактами, в нас немає потреби будувати аргументацію–переконання, в такому разі обґрунтування може стосуватись необхідності прогнозування, пояснення явищ для того, щоб отримати деяке несуперечливе сприйняття дійсності. В той же час, аргументація–обґрунтування також є спробою створити дієву модель опису ситуації, яка може бути інтерпретована неоднозначно на основі тих знань, переконань та фактів, які наявні у суб’єкта. Представники прагмадіалектичного підходу висловлювали дещо схожу думку описуючи поняття “розходження в думках”. Аргументація виникає лише тоді, коли є багатозначність та ймовірність непорозуміння. Визначаючи тезу ми фактично вказуємо та те твердження, яке може бути проінтерпретоване багатозначно різними раціональними суб’єктами. Далі намагаємось створити прийнятний набір тверджень, виходячи з власних знань та переконань, які можуть бути застосовані для його підтвердження. Наступний етап – висловлення своїх думок співрозмовнику, в результаті чого може бути досягнуто порозуміння або виникнути суперечка. Основна проблема полягає в тому, наскільки очевидними та прийнятними будуть аргументи, які наводяться для підтримки тези. Суперечності виникають не лише на рівні точки зору, а й у визначенні прийнятності аргументів. Так, одні і ті ж аргументи можуть визнатись як хороші і як помилки, залежно від набору переконань та установок, наявних у

співрозмовників. Саме порівняння та перспектива поєднання різних підходів, є тенденцією до подальшого розвитку, завдяки якій проблема визначення помилок в аргументації може бути вирішена. Важливо змінити підхід до тлумачення неправильних аргументів, відійти від сприйняття конкретних схем умовиводів як помилок, усвідомивши той факт, що навіть бездоганна з точки зору логіки аргументація може бути неефективною, а в контексті сучасних неформальних досліджень основним завданням є аналіз практичної значущості елементів переконання, як вербальних так і невербальних.

Вудс пропонує розглядати помилки як ті аргументації (або частинки умовиводів), які здаються хорошими, хоча насправді не є такими, продовжуючи цим традицію, запропоновану Ч. Гемблінгом [7, с. xx]. Традиційно це питання вирішувалось шляхом утотоження поняття “хороша аргументація” з логічною правильністю її компонентів, але у сучасних неформальних дослідженнях такого витлумачення недостатньо. Випрацьовано критерії для оцінювання аргументації та її складників, залежно від їх переконливості та релевантності.

Помилка “багато запитань” може бути як шкідливим елементом діалогу, так і принести користь залежно від обставин. Якщо діалог відбувається у формі запитання–відповідь і всі запитання є складними, то в результаті ми не отримуємо жодних знань про конкретні твердження [7, с. xxv]. Проте комбінуючи різні види запитань ми можемо іноді чіткіше висловити власну позицію. Це один із прикладів того, як схема умовиводу, яка вважалась помилкою може бути результативно використана та при цьому не порушити принципів комунікації. Особливістю людського мислення є тенденція до спрощення міркувань, створення узагальнень та проведення аналогій між наявним та новим знанням. Тому проголошення запитання, як складного так і простого, дає нам можливість прояснити контексти та наявність пресупозицій, які слугують підґрунтям у суперечці.

Дослідники теорії помилок мають звертати увагу на те, що весь. Аристотелівські приклади помилкових міркувань можуть розглядатись (який Вудс розширює до 18 помилок) як помилки, або аргументи, в залежності від обставин. Саме тому, ми маємо аналізувати якомога більшу кількість конкретних випадків використання таких міркувань, враховуючи контекст їх вживання.

Запитання, що стоять в основі теорії помилок – у вивченні використання неправильних аргументів раціональним суб’єктом у процесі побудови міркування. Адже розумно використовувати певні приклади аргументів для досягнення своєї атлетичних (визначення що є істинним, правдивим) та стратегічних задач [7, с. xxvi]. Має бути впроваджено нове витлумачення помилок в аргументації, яке буде ситуативним та цілком залежним від виду діалогу та контексту розмови. Варто відмовитись від прагнення виключати з діалогу будь–які форми міркувань окрім тих, засновки яких є хибними твердженнями.

Хороші аргументи для діалогу (goodly two shoes arguments) це модель аргументації, в якій кожен з учасників діалогу сподівається на розумність, чесність, корисність, рівність у поведінці усіх учасників.

Відповідно, навіть якщо твердження співрозмовника не є для нас очевидними, хороші аргументи можуть дати нам прояснення обґрунтування. Замість того, щоб виключати окремі види аргументів, варто застосовувати схему запитання–відповідь для прояснення та уточнення непорозумінь, що виникають в процесі суперечки.

Побуває неправильне уявлення про те, що помилки – це хибне твердження (положення), яке є широко розповсюдженим. Також існує другий варіант тлумачення помилок: як аргументації (ходу міркування), що дає ствердження, чи згоду вірити в деяке положення. Проте таке витлумачення помилок скоріше відображає існування хибних переконань, що не відповідають дійсності. Якщо такі твердження будуть проголошені, то цілком можливо, що вони стануть помилками в аргументації, але якщо вони не озвучені, ми не можемо їх розглядати в контексті суперечки. Тут варто спиратись на концепцію “полей зобов’язань” у діалозі, запропоновану у формальній діалектиці. Учасник розмови, висловлюючи будь-яке твердження приймає на себе зобов’язання щодо його істинності і має будувати подальшу аргументацію, узгоджуючи її з своїм полем зобов’язань. Це дає нам гарантію того, що учасники суперечки мислитимуть несуперечливо, навіть якщо їх переконання не будуть відповідати реальному опису дійсності. Це важливо для того, щоб дати нам можливість переглядати різні підходи до однієї і тієї ж проблеми. За умови відкриття нових фактів, вони зроблять поле зобов’язань суперечливим, і це вкаже на неправильність аргументації.

Є випадки, коли помилкові в міркуваннях застосовують ненавмисно, людина, яка їх припускається вважає такі міркування правильними та не бачить їх некоректності. У такому разі ці міркування є похибкою, промахом (*blunder, mistake*). Але коли помилкові міркування використовуються усвідомлено, має місце “помилка в аргументації” (*fallacy*). Саме помилки в аргументації цікавлять дослідників ще з часів античності, а саме – те, як їх можна усунути і та чи можливо отримати якусь користь від їх використання, та яким чином можна випрацювати критерії розрізнення двох видів використання неправильних міркувань. Одним з запропонованих Вудсом критеріїв є повторюваність факту використання помилки, хоча, на мою думку, практичне використання такого критерію є неможливим, адже якщо неправильний аргумент використовується навмисно, то в одній аргументації може бути поєднано декілька прийомів маніпулювання, але при цьому конкретний вид помилки не буде повторюваним.

Помилки – це ідеалізовані карикатури на той тип людських звичок у мисленні, які були необхідні нам для виживання у процесі культурної еволюції. Тому значущість помилок є похідною (вторинною).

Звички людського мислення, від яких походять логічні помилки:

– здатність бачити значущість того, що відбувається та передбачати наслідки цих подій (помилка *non sequitur*);

– здатність робити узагальнення з позитивних прикладів;

– здатність будувати примітивні індуктивні міркування;

– різні процедури епістемічного узагальнення (зокрема – знати те, коли можна покластись на слова іншого);

– вміння продукувати нове знання;

– засоби для розрізнення типових неясностей;

– зародки оцінки втрат на переваг задля задоволення власних інтересів (в тому числі і заходи для врегулювання конфліктів).

Цей список не є завершеним, але всі наведені пункти певним чином необхідні для збереження людського виду, адже вони є частинами пізнавального процесу раціональної істоти. Завдяки таким особливостям людської свідомості було побудовано усі науки та більшість людського знання. Помилки Вудс розглядає як непродуктивне використання цих навичок, тобто таке, яке не дає нам користі. Тому єдине, що є спільним для всіх помилок – це порушення примітивних (базових) тематично–нейтральних когнітивних норм.

Ми можемо розглядати помилки як порушення раціональних норм, необхідних для виживання людини. У той же час, ми не можемо заперечити, що іноді помилкові міркування можуть бути корисними. Ми маємо сприймати помилки як деякий побічний продукт людської раціональності, який слугує нам нагадуванням про те, що іноді, наприклад, наші індуктивні міркування є хибними, і що наше знання може бути правдоподібним, але не істинним.

Помилки – це “неправильна продуктивність” наших пізнавальних здатностей. У той же час, це пастка та омана. Важливість теорії помилок зумовлена важливістю цих здатностей, зокрема для того, щоб їх можна було усунути та уникнути при побудові міркувань. Ті схеми аргументацій, які вважаються помилками, є безпосереднім наслідком людської здатності мислити абстрактно. Пошук аналогій та прагнення узагальнення дає нам мислити творчо та створювати щось принципово нове.

Аргументація в природній мові майже ніколи не будується виключно на дедуктивних міркуваннях. Автор пропонує розглядати раціонально переконливі, але не дедуктивні аргументації (*defeasible argumentation*). Саме такі схеми аргументації пропонує розглядати Д. Волтон у своїй статті “Why Fallacies Appear to be Better Arguments Than They Are”. Використання умовиводів, висновки яких мають ймовірнісний характер, уможливають опис реальності на основі наявних знань, навіть якщо вони не дають нам об’єктивних висновків, і не можуть бути відірвано від контексту розмови класифіковані як помилки.

У неформальній логіці помилками найчастіше називають софізми та помилки в побудові міркувань (наприклад, поспішне узагальнення, аргумент до людини, аргумент до авторитету та ін.). Для того, щоб проаналізувати помилки в аргументації, було запропоновано досліджувати їх з точки зору структури аргументації. Схеми аргументації використовуються як корисний елемент для розуміння структури та особливостей людського мислення. Існує тісний зв’язок між схемами аргументації та помилками, які виокремлюють в неформальній логіці. Проте нормативний підхід до таких досліджень не дає нам

можливості широко застосовувати такі знання на практиці.

Д. Волтон вказує на те, що логічні помилки мають психологічний вимір. Помилки є ілюзіями, обманом що ґрунтується на природній схильності людини сприймати інформацію певним чином. Згідно з Ч. Гемліном, помилки – це аргументи, які здаються правильними, хоча й не є такими. Волтон, в свою чергу, зазначає, що досить мало сказано про те, яким саме чином аргументи стають правдоподібними. Психологічний вимір логічних помилок автор статті висвітлює за допомогою поняття “евристики” (heuristic) – це певні емпіричні правила, закономірності (rules of thumb), котрі дозволяють нам швидко вирішити проблему, навіть коли інформації недостатньо для прийняття, виведення оптимального рішення засобами дедуктивної логіки. Але іноді використання евристик призводить до помилок (errors) та когнітивних зміщень. Д. Волтон пропонує порівняти евристики, помилки та показати яким чином евристики можуть бути корисними для людини. Волтон каже про те, що евристики знаходяться між помилками та неправильною схемою міркування. Порівнюючи евристики та помилки, автор зосереджує увагу на аналізі трьох основних видів евристик, які відомі нам як помилки:

- якщо є думка експерта, покладайся на неї;
- якщо немає причин думати, що дещо хибне, приймай його як правду;
- уникай кроків, що можуть привести до того, що викликає в тебе страх.

Структурою евристик виступає парасхема, тобто схема не дедуктивного міркування. Д. Волтон каже про те, що варто розрізняти два рівні когнітивної системи людини:

- повільну, свідому, оснований на чітких правилах;
- швидко, асоціативну, несвідому, здатну до адаптації в змінних, специфічних обставинах.

Повільна когнітивна здатність є дією в типових, знайомих ситуаціях. Коли немає потреби діяти швидко і за умов обмеженої інформації, людина використовує саме цей тип мислення. Коли ж потрібно діяти в нестандартній, нетиповій ситуації, людина схильна діяти згідно з евристками, тобто мислити парасхемами. Волтон зазначає, що використання парасхем є досить корисними через те, що в реальних ситуаціях досить часто людина вимушена приймати рішення негайно та в умовах неповного знання про ситуацію.

Д. Волтон наводить визначення евристики, що використовується в різних сферах людського знання, наприклад:

- в психології це прийняття рішень в умовах неповної інформації;
- у філософії евристики використовуються для винайдення гіпотез у наукових дослідженнях;
- в інженерії еристика це емпірична основа і практичний досвід стосовно того, як можна зекономити час та гроші при вирішенні проблеми.

Евристики допомагають нам швидко, інтуїтивно робити висновки та приймати рішення у нестандартних ситуаціях, але досить важливо пам’ятати про те, що в такому випадку досить легко зробити помилку.

Досліджуючи відношення між евристикою, парасхемою та помилкою, Д. Волтон приходять до висновку, що досить часто евристики та помилки плутаються.

Дослідження щодо визначення помилок в аргументації мають проводитись з огляду на структуру аргументації (у розумінні праґма–діалектичного підходу та праґматичного підходу до аргументації).

Поняття правильного (valid) аргументу в цій сучасній теорії аргументації зараз не обмежується лише дедуктивно правильними міркуваннями, а включає також (за певних умов) індуктивні та правдоподібні міркування.

З усього вищезазначеного можна зробити висновки, що неправильні схеми міркувань не завжди можуть бути класифіковані як помилки, іноді вони виконують роль евристики чи функцію хорошого аргументу. Для кращого розуміння процесу аргументації треба перейти до контекстуального її розгляду, з урахуванням мети діалогу та мотивів її учасників. Крім того, варто переглянути витлумачення помилок як схем аргументації, які є неправильними (що досить часто утотожнюється з неіндуктивними). Мають бути впроваджені нові критерії оцінки аргументації, такі як переконливість, прийнятність та релевантність, недотримання яких може розглядатись як помилка в конкретній ситуації залежно від контексту.

Список використаних джерел

1. Chittleborough P., Newman M. E. Defining the Term “Argument” // Informal logic XV.3, Fall 1993. – P.189–207.
2. Damer T. E. Attacking Faulty Reasoning: A Practical Guide to Fallacy–Free Arguments, Wadsworth Publishing; 6 edition, 2009. – 256 p.
3. F. H. van Eemeren, R. Grootendorst. Argumentation, communication, and fallacies: a pragma–dialectical perspective, Routledge, 1992. – 236 p.
4. Hamblin C. L. Fallacies. – London: Methuen, 1970. – 347 p.
5. Walton D. Types of Dialogue, Dialectical Shifts and Fallacies // Frans H. van Eemeren, Rob Grootendorst, J. Anthony Blair and Charles A. Willard, eds., Argumentation Illuminated, Amsterdam, SICSAT, 1992. – P.133–147.
6. Walton D. Why Fallacies Appear to Be Better Arguments than They Are // Informal Logic. – 2010. – Vol.30. – No.2. – P.159–184.
7. Woods J. The Death of Argument. Fallacies in Agent–Based Reasoning, Kluwer Academic Publishers, 2004. – 378 p.

Bondazhevska L. S., PhD student, Department of logic, Kyiv Taras Shevchenko National University (Ukraine, Kyiv), ludochk@mail@gmail.com

Errors in the reasoning and arguments as the heuristics

Contemporary informal research of argumentation pay much attention to the definition of “fallacy”. Usually fallacies in argumentation defined as such schemes of arguments that only seems to be valid. However, that kind of approach restricts the possibility of usage of some inductive inferences, classifying them as fallacies. The author draws attention to the fact that some schemes of incorrect reasoning may be useful in the dialogue as heuristics and arguments, such as “hasty generalization”, “many questions” and others. Invalid reasoning may be effective in situations with incomplete knowledge. Also author considers the concept of fallacies like improper performance of cognitive abilities of human. To confirm her thoughts, author relies on works of J. Woods, D. Walton and other representatives of informal logic and argumentation theory. It is proposed for better understanding of fallacies in of argumentation take into account the context and purpose of the dialogue.

Keywords: argumentation, argument, fallacy, invalid argument, heuristic, J. Woods, D. Walton.

Бондажєвская Л. С., аспирантка кафедры логики, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), ludochk@mail@gmail.com

Ошибки в аргументации как эвристики и аргументы

Современные неформальные исследования аргументации особое внимание уделяют определению понятия “ошибка”. Как правило, ошибками называют такие схемы аргументаций, которые кажутся правильными, но не являются такими. Такой подход ограничивает возможности использования некоторых

правдоподобных умывоводов, классифицируя их как ошибки. Автор обращает внимание на то, что отдельные схемы, которые рассматривались как ошибки, могут быть использованы в диалоге как эвристики и аргументы, в частности "hasty generalization" и "сложные вопросы". Небедуктивные умывоводы могут быть эффективны в ситуациях с неполным знанием. Рассматривается концепция ошибок как неправильной продуктивности когнитивных способностей человека. Для подтверждения своих идей автор приводит примеры из работ Дж. Вудса, Д. Уолтона и других представителей неформальной логики и теории аргументации. Для лучшего понимания ошибок в аргументации предлагается учитывать контекст диалога и цели его участников.

Ключевые слова: аргументация, аргумент, неправильный аргумент, ошибка, эвристика, Дж. Вудс, Д. Уолтон.

* * *

УДК 162.5

Гавронская Т.
соискатель, Национальный педагогический
университет им. М. П. Драгоманова
(Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

ФИЛОСОФСКО–ПРАВОВОЙ ДИСКУРС ПОНИМАНИЯ СВОБОДЫ И НЕОБХОДИМОСТИ В ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ

Анализируются подходы к определению "свободы" и "необходимости" в эволюции философских учений от античности и до наших дней. Проблема рассматривается как сквозная в историко–философском наследии. Отмечается, что решение вопроса о соотношении свободы и необходимости в разные эпохи было исходным пунктом определения степени личностной ответственности человека. Без признания свободы личности не может идти речь о ее ответственности за свои поступки. Рассматривается, что построение современного общества, воплощение сознательного начала в социальную жизнь резко увеличивают степень личной свободы и одновременно – меру социальной и моральной ответственности каждого человека. В философии категория "ответственность" рассматривается в неразрывном единстве с категорией "свобода", является своего рода "обратной стороной" свободы. Чем шире границы свободы, тем больше ответственность, и, наоборот, чем больше смысла вложено в ответственность, тем больше свободы она требует для своей реализации.

Ключевые слова: человек, свобода, деятельность, необходимость, творчество, культура, ответственность.

(статья друкується мовою оригіналу)

Решение антиномии "свобода или необходимость" в истории философии зависело от того, к какому из направлений тяготели те или иные мыслители – к эссенциализму или экзистенциализму, то есть от того, что для них было первичным – сущность (эссенция) или существование (экзистенция). Для сторонников первого направления свобода была только эманацией, конкретным воплощением необходимости со случайными отклонениями от нее. Те же философы, которые тяготели к другому направлению, рассматривали свободу как первичную реальность человеческой жизни, в то время как в необходимости видели только абстрактное понятие.

Рассмотрение проблемы необходимости было начато в античной философии. По мнению древнегреческих мыслителей, миром человеческих судеб правит необходимость, рок, судьба. Сила ее непреодолимая, ее повелению послушные не только люди, но и сами боги. В древние времена также возникают представления и убеждения, согласно которым действие, совершаемое человеком, осуществляется ею как свободное. Сопоставление признания предопределяемой необходимости человеческих действий с признанием свободы их осуществления рано или поздно порождает вопрос о противоречии между необходимостью и свободой и разрешение этого противоречия. Оно в свою очередь

превращается в противоположность двух философских концепций: детерминизма и индетерминизма.

Мыслители ранней классики, начиная сомневаться в обоснованности мифологически–образного мировосприятия, из которого возникла философия, осуществляют постепенный переход от него к согласованию духовного мира человека и способности к философской рефлексии. Первое использование понятия необходимости встречается в учении Фалеса, который абсолютизировал как чувственно–материальный космос, а сильнейшим в нем считал необходимость. По Гераклиту, периодическое рождение и сгорание единого космоса в течение вечности происходит согласно судьбе, которая все предопределяет и тождественна необходимости. Сущность судьбы заключается в пронизывающем субстанцию Вселенной логосе (уме), который и является судьбой, что создает сущее из противоположных стремлений.

Детерминизм берет начало в атомистической концепции Демокрита. По этой концепции, весь предметно–вещный мир, его гармония жестко и однозначно детерминированы велениями неумолимого рока, невозмутимой судьбы. Человек является частью этого мира (космоса) и в этом плане становится своеобразным "атомом" общественного "космоса". Судьба так же неумолимо определяет поступки людей, как необходимость, жестко определяет движение в пустоте каждого атома.

Этой концепции противостоит концепция Эпикура, согласно которой каждый атом является самостоятельным целым – единичным (индивидом), а не "частью" какого–то другого единого (общественности). Поэтому каждый имеет собственный "закон" движения, отличающийся от направления движения остальных атомов. Идея самопроизвольного отклонения атома была специфически философским отражением факта возникновения у античного индивида определенного минимума свободы (индивидуальной свободы), способности противостоять внешней принудительности всеобъемлющего гармоничного миропорядка, что тяготел над каждым индивидом как "неумолимый рок". Возникновение этой внутренней автономии индивида знаменовало рождение личностной свободы человека. Определяя необходимость как несчастье для людей, Эпикур отрицает ее.

Аристотель соглашался с мнением, что необходимость является неумолимой, потому что она идет вразрез движению, которое осуществляется по собственному решению и в соответствии с сознательным рассуждением. Ученый пришел к выводу о взаимном исключении свободы и необходимости. Аристотель отчетливо противопоставлял объективную необходимость свободе (хотя само понятие "свобода" он не использовал, подчеркивая сознательный свободный выбор, который осуществляет человек). Ограниченность в понимании свободы влечет общественный вектор ее применения. В "Метафизике" философ солидаризируется с атомистами в том, что все в мире имеет причину. Аристотель, рассматривая назначение человека, указывает на изменчивость судьбы, которую лучше воспринимает добродетельный